

व्याकरणिक विशेष : सकर्मक पूर्ण क्रियाव्याप्ती वाक्यातील क्रियापदाचा सुसंवाद

हिंदी, पंजाबी, गुजराती, कोंकणी या काही आर्य भाषांप्रमाणे मराठी देखील 'आंशिक प्रेरकप्रवण भाषा' (split ergative language) म्हणून ओळखली जाते. पूर्ण क्रियाव्याप्ती दर्शविणाऱ्या सकर्मक वाक्यातील तृतीय पुरुषातील कर्त्याला [-ने] हा प्रेरक प्रत्यय लागतो आणि वाक्यातील क्रियापदाचा विभक्तिवाचक नसलेल्या कर्माशी सुसंवाद होतो. प्रमाण मराठीतील 'सशाने गवत खाल्ले' हे उदाहरण पाहा. या पूर्ण क्रियाव्याप्ती दर्शविणाऱ्या वाक्यातील 'ससा' या कर्त्याला [-ने] हा प्रेरक प्रत्यय लागला आहे आणि 'खाल्ले' या क्रियापदाचा 'गवत' या एकवचनातील नपुंसकलिंगी कर्माशी सुसंवाद झाला आहे. त्याचप्रमाणे 'कासवाने शर्यत जिंकली' या वाक्यातील 'कासव' या कर्त्याला प्रेरक प्रत्यय लागला आहे आणि 'शर्यत' या एकवचनातील स्त्रीलिंगी कर्माशी 'जिंकणे' या क्रियापदाचा सुसंवाद झाला आहे - 'जिंकली'. 'कासवाने सशाला हरवले' या प्रमाण मराठीतील वाक्यात 'हरवणे' या क्रियापदाचा 'ससा' या विभक्तिविकारित कर्माशी सुसंवाद होत नाही; या पर्यायाअभावी क्रियापद नपुंसकलिंगी सुसंवाद दर्शविते - 'हरविले'.

१.० व्याकरणिक विशेषाची नोंद

मराठीच्या बोलींमध्ये या व्याकरणिक विशेषाच्या दोन पर्यायी रचना आढळल्या आहेत : (१) सकर्मक पूर्ण क्रियाव्याप्ती वाक्यातील क्रियापदाचा केवळ कर्माशी सुसंवाद; (२) सकर्मक पूर्ण क्रियाव्याप्ती वाक्यातील क्रियापदाचा प्रामुख्याने कर्माशी आणि पर्यायाने कर्त्याशी सुसंवाद. सापडलेल्या दोन्ही प्रकारच्या पर्यायांचा भौगोलिक प्रसार व उदाहरणे पुढे दिली आहेत.

१.१ पर्यायी रूप १ : सकर्मक पूर्ण क्रियाव्याप्ती वाक्यातील क्रियापदाचा केवळ कर्माशी सुसंवाद

ही व्याकरणिक रचना सर्वेक्षणात समाविष्ट सर्वच जिल्ह्यांमध्ये आढळली.

१.१.१ उदाहरण (जि. जालना, ता. मंठा, गाव उसवद, पु४५, मराठा, ६वी)

ह्या मुलीनं त्या मुलाच्या तोंडात घास घातला

hya mulinə tyə mulačə toṇḍat g^has g^hatla

hya muli-nə tyə mula-č-a toṇḍ-a-t g^has g^hat-l-a

DEM.PROX.OBL girl.OBL-ERG DEM.DIST.OBL boy.OBL-GEN-OBL
mouth-OBL-LOC morsel.3SGM put-PFV-3SGM

This girl put a morsel of food in that boy's mouth.

१.१.२ उदाहरण (जि. हिंगोली, ता. कळमनुरी, गाव मोरवड, स्त्री२१, अंध (एस.टी), १२वी)

त्या मानसाला पानी दिलं तिनं

tyə mansala pani dilə tinə

tya mansa-la **pani di-l-ə** ti-nə

DEM.DIST.OBL man.OBL-DAT water.3SGN give-PFV-3SGN she-ERG

She gave water to that man.

१.१.३ उदाहरण (जि. परभणी, ता. पालम, गाव बनवस, पु४२, हटकर-धनगर, ९वी)

मंग तेनं आमाला तारीक दिली

məng tenə amala **tarik dili**

məng te-nə ama-la **tarik di-l-i**

then he.OBL-ERG we.EXCL-DAT date.3SGF give-PFV-3SGF

Then he gave us a date.

१.२ पर्यायी रूप २ : सकर्मक पूर्ण क्रियाव्याप्ती वाक्यातील क्रियापदाचा प्रामुख्याने कर्माशी आणि पर्यायाने कर्त्याशी सुसंवाद

मराठीच्या बोलींमध्ये या व्याकरणिक विशेषाची ही पर्यायी रचना सर्वेक्षणातील ३४ पैकी १५ जिल्ह्यांमध्ये आढळली. खालील सारणीत या पर्यायाच्या भौगोलिक प्रसाराचा तपशील दिला असून पुढे त्याची उदाहरणे दिली आहेत :

जिल्हा	तालुका व गाव
चंद्रपूर	राजुरा - कोष्टाळा, ब्रह्मपूरी - तोरगाव व पाचगाव
गडचिरोली	गडचिरोली - खुर्सा व शिवनी, कोरची - बोरी व मोहगाव
गोंदिया	गोंदिया - टेमणी व तेढवा, सडक-अर्जुनी - चिखली
भंडारा	भंडारा - धारगाव व मुजबी, तुमसर - लोभी व बोरी
नागपूर	रामटेक - भोजापूर
नांदेड	मुखेड - हळणी
लातूर	लातूर - पाखरसांगवी, निलंगा - दादगी, उदगीर - शिरोळ जानापूर
बीड	अंबेजोगाई - दरडवाडी
उस्मानाबाद	उमरगा - कसगी
सोलापूर	अक्कलकोट - चिक्केहळी
सांगली	मिरज - म्हैसाळ
कोल्हापूर	करवीर - गडमुडशिंंगी, चंदगड - चंदगड व तुडीये
सिंधुदुर्ग	वैभववाडी - नादवडे, सावंतवाडी - कोलगाव व सातर्डे
रत्नागिरी	रत्नागिरी - झाडगाव, खेड - सवणस व बहिरवली

रायगड रोहा - नागोठाणे

१.२.१ उदाहरण (जि. गडचिरोली, ता. गडचिरोली, गाव खुर्सा, पु३५, ओ.बी.सी, १२वी)

येक मानुस आता थोडुसा पानी असलेली बाटल टेबलावर ठेवला

yek manus ata t^hoḍusa pani əsleli baṭəl ṭeblawər t^hewla

yek manus ata t^hoḍusa pani əs-lel-i baṭəl ṭebla-wər t^hew-l-a

one man.3SGM now little water.3SGN be-PTPL-3SGF bottle.3SGF table.OBL-PP.LOC keep-PFV-3SGM

A man kept a bottle containing a little water on the table.

१.२.२ उदाहरण (जि. गडचिरोली, ता. कोरची, गाव बोरी, स्त्री१९, गोंड, एफ.वाय.बी.ए.)

ती मुलगी आपल्या नवऱ्याला पानी दिली

ti mulgi aplya nəwryala pani dili

ti mulgi aplya nəwrya-la pani di-l-i

DEM.DIST.3SGF girl.3SGF we.SELF.OBL husband.OBL-DAT water give-PFV-3SGF

That girl gave water to her husband.

१.२.३ उदाहरण (जि. चंद्रपूर, ता. ब्रह्मपुरी, गाव पाचगाव, स्त्री५१, ढिवर, अशिक्षित)

आमच्या बाबानं नाय का निस्त्या रोजगारावरं साडेतीन एकड जमीन घेतला

amčə babanə nay ka nistya rojgarawərə saḍetin ekəḍ jəmin g^hetla

am-č-a baba-nə nay ka nistya rojgar-a-wərə saḍetin ekəḍ jəmin g^het-l-a

we.EXCL-GEN-OBL father-ERG NEG DM only wages-OBL-PP.LOC three and half acre land.3SGF take-PFV-3SGM

Our father worked on daily wages and yet was able to buy three and half acres of land.

१.२.४ उदाहरण (जि. भंडारा, ता. तुमसर, गाव बोरी, स्त्री२५, फुलमाळी, बी.एस.सी)

ह्या सामग्रीचे अधिकार क्रिएटिव्ह कॉमन्स संस्थेच्या श्रेयनिर्देशन-समवितरण ४.० ह्या परवान्याअंतर्गत मुक्त करण्यात येत आहेत. परवान्याच्या मजकुरासाठी पुढील दुवा पाहता येईल. <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>.

त्यानं टोपी काडली

tyanə ʈopi kaḍli

tya-nə ʈopi kaḍ-l-i

he.OBL-ERG hat.3SGF remove-PFV-3SGF

He removed the hat (from his head).

१.२.५ उदाहरण (जि. कोल्हापूर, ता. चंदगड, गाव चंदगड, पु१९, मराठा, १०वी)

त्या पोरगीनं ग्लासातून पानी पिलीन

tya porginə glasatun pani pilin

tya porgi-nə glas-a-t-un pani pi-l-in

DEM.DIST.OBL girl-ERG glass-OBL-LOC-ABL water.3SGN drink-PFV-3SGF

That girl drank water from the glass.

१.२.६ उदाहरण (जि. कोल्हापूर, ता. चंदगड, गाव चंदगड, पु५०, महार, ४थी)

त्यानं खाली टाकला एक बाटली दुसरी पाडली परत उचलून वर ठेवली

tyanə kʰali ʈakla ek baṭli dusri paḍli pəɾət ucəlun wər ʈʰewli

tya-nə kʰali ʈak-l-a ek baṭli dusri paḍ-l-i pəɾət ucəl-un wər ʈʰew-l-i

he.OBL-ERG down throw-PFV-3SGM one bottle.3SGF other fall.CAUS-PFV-3SGF again pick up-CP up keep-PFV-3SGF

He threw down the bottle; (he) dropped a second bottle, picked it up again and kept it.

१.२.७ उदाहरण (जि. रत्नागिरी, ता. रत्नागिरी, गाव झाडगाव, स्त्री५५, मुस्लिम, ५वी)

एक बाटली आनून ठेवलान हेनी

ek baṭli anun ʈʰewlan heni

ek baṭli an-un ʈʰew-l-an he-ni

one bottle.3SGF bring-CP keep-PFV-3SGM he.PROX.OBL-ERG

He brought the bottle and kept it.

१.२.८ उदाहरण (जि. सोलापूर, ता. अक्कलकोट, गाव चिक्केहळी, स्त्री २९, महार, अशिक्षित)

पानी तिनं आनून दिली ते पेलं

pani tinə anun dili te pelə

pani ti-nə an-un di-l-i te pe-l-ə

water.3SGN she-ERG bring-CP give-PFV-3SGF DEM.DIST.3SGN drink-PFV-3SGN

She brought water and (he) drank it.

